

NATO'NUN DENİZ GÜVENLİĞİ ALGISI: SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM

Arif BAĞBAŞLIOĞLU*

Öz

Özellikle son yıllarda uluslararası güvenlik çalışmaları literatüründe yaygın olarak kullanılmaya başlanan deniz güvenliği çerçeve bir kavram olarak, genellikle ulusal güvenlik, ekonomik kalkınma ve insan güvenliği ile ilgili olarak deniz alanlarında gerçekleşen sorunlarla mücadeleyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Kavramın deniz alanları vasıtasıyla devlet ya da devlet dışı aktörlerden kaynaklı tüm tehditlerle mücadeleyi içeren kapsayıcı niteliği, 2011'de kabul edilen İttifak Denizcilik Stratejisi Belgesi'nde deniz güvenliğinin sağlamanın NATO'nun dört temel hedefinden biri olmasına imkân sağlamıştır. Çalışmada NATO'nun deniz alanlarına yönelik politikalarında kavramsal ve operasyonel açıdan görülen değişim ele alınmıştır. Çalışmanın iki temel tespiti vardır. Birincisi İttifak'ın deniz güvenliği anlayışının Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirdiği operasyonlar ile pratikte uygulanmasının ardından İttifak'ın resmî belgelerine dâhil edildiği ve bu suretle bir kavramsal çerçeveye kavuşturulduğu tespitidir. İkinci tespit ise NATO'nun İttifak'ın deniz güvenliği kavramını enerji güvenliği ve insan güvenliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerle beraber hayata geçirdiği ve bu bağlamda İttifak'ın deniz güvenliği kavramını birçok konuyu kapsayan çerçeve bir kavram olarak kabul ettiği yönündedir. Çalışmada NATO'nun deniz güvenliği yaklaşımı değerlendirilerek, önümüzdeki süreçte deniz güvenliği konusunun NATO bağlamında ne yönde şekillenebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Güvenliği, NATO, İnsan Güvenlik, Enerji Güvenliği, Caydırıcılık.

NATO'S MARITIME SECURITY PERCEPTION: CONTINUNITY AND CHANGE

Abstract

Maritime security, which has been widely used in the literature on international security studies particularly in recent years, is used as a framework concept generally to describe the combat against problems occurring in the maritime areas regarding national security, economic development and human security. The inclusive nature of the concept, which includes combating all threats originating from state or non-state actors through maritime domain, enabled that ensuring maritime security became one of the four main objectives of NATO in the Alliance Maritime Strategy Document adopted in 2011. In this study, the conceptual and operational changes seen in the policies of NATO regarding the maritime domain were discussed. The study has two key determinations. The first one is the determination of the fact that the maritime safety perception of the Alliance was included in the official documents of the Alliance and thereby gained a conceptual framework after practically implementing it in the operations it conducted following the Cold War. The second determination is the fact that NATO has implemented the maritime security concept of the Alliance along with the activities towards ensuring energy security and human security; and in this sense, the Alliance has adopted the maritime security concept as a framework concept that covers many issues. In the study, maritime security approach of NATO was evaluated and it was tried to reveal how the maritime security issue could be shaped in the context of NATO in the upcoming period.

Keywords: Maritime Security, NATO, Human Security, Energy Security, Deterrence.

* Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü, arifbagbaslioglu@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8603-5014.

GİRİŞ

Dünya ticaretinin yüzde doksanı (ICS, 2020) ve askeri birliklerin harekât yeteneklerini destekleyecek ekipmanın nakledilmesini içeren askeri lojistiğin yüzde doksan beşi deniz alanları aracılığıyla gerçekleşmektedir (Soula, 2015: V). Deniz alanlarının öneminin vurgulanması açısından anlamlı olan bu bilgilere, John Mack'in (2011: 19) "insanlık tarihinin denizlere hâkim olma girişimleri üzerinden okunabileceği iddiası" da eklenebilir. Alfred Thayer Mahan'ın 1890'da yayımlanan *Deniz Gücü'nün Tarih Üzerindeki Etkisi* adlı eserinde tanıttığı "Deniz Hakimiyet Teorisi" vasıtasıyla Uluslararası İlişkiler literatüründe deniz ve su yolları üzerinde kurulacak hakimiyet ile dünya egemenliği arasındaki doğrusal bir ilişkinin olduğu tespiti yapılmış olmasına rağmen çok boyutlu bir kavram olarak "deniz güvenliği" görece yeni bir kavrama işaret etmektedir. Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik çalışmaları başlığı altında, 1990'lı yıllardan itibaren çalışılmaya başlandığı söylenebilir.

1990'lı yıllarda uluslararası konjonktürdeki değişim paralelinde, ülke içi çatışmalara bağlı olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen uluslararası siyasi ve ekonomik nitelikli krizler ve bu krizlerin oluşmasında devlet dışı aktörlerin etkileri güvenlik söylemi ve algılamasını da belirli ölçüde değiştirmiştir. Devleti ve sadece silahlı kuvvetlerle karşılık verilecek devlete yönelik tehditleri merkeze alan güvenlik söyleminin karşısında yeni bir söylem inşa edilmiştir. Bu söylem, ekonomik istikrarsızlık, siyasi baskı, ülke içi çatışmalar, salgın hastalıklar, insan ve yasa dışı madde kaçakçılığı ve göç gibi ekonomik ve çevresel nedenlerden kaynaklı geleneksel olmayan tehditleri merkeze almaktadır. Söz konusu söylem değişimi, *insan güvenliği*, *koruma sorumluluğu*, *insani müdahale*, *çevre güvenliği* ve *deniz güvenliği* gibi kavramların gelişimini de beraberinde getirmiştir. Deniz güvenliği kavramı özellikle 2000'li yıllarda deniz terörizmi ile ilgili endişelerin yoğunlaşması, uluslararası deniz alanlarında deniz korsanlığı, insan ticareti gibi deniz suçlarının artması, hidrokarbon kaynakları başta olmak üzere, enerji havzalarının ve dünya deniz ticaretine yön veren rotaların kontrolüne yönelik devletler arası rekabetin daha görünür hale gelmesi ile literatürde daha çok kullanılan bir kavram olmuştur.¹

¹ Literatürde deniz güvenliği kavramının kullanımının özellikle 2000'li yıllarda artmasının en önemli nedenleri olarak 11 Eylül saldırılarının etkileri - ki bu saldırılar gemilerin terör örgütleri tarafından intikal vasıtası olarak kullanılabilceğini ortaya koymuştur -, gemilere karşı gerçekleştirilen terör eylemlerinin artması, 21. yüzyılın başında Malakka Boğazı'nda deniz haydutluğu saldırılarının artması ile 2007-2012 yılları arasında Aden Körfezi ve Somali açıkları başta olmak üzere deniz ticareti bakımından stratejik öneme sahip deniz yollarında gerçekleşen deniz haydutluğu eylemleri

Kavramın deniz alanları vasıtasıyla devlet ya da devlet dışı aktörlerden kaynaklı tüm tehditlerle mücadeleyi içeren kapsayıcı niteliği, birçok uluslararası aktörün bu kavrama güvenlik politikalarının üst sıralarında yer vermelerine yol açmıştır. NATO da bu uluslararası aktörlerden biri olarak 2011'de kabul edilen Denizcilik Stratejisi'nde deniz güvenliğinin sağlamanın İttifakın temel hedeflerinden biri olduğunu ilan etmiştir. 2010'da Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen NATO'nun son Stratejik Konsepti'ndeki hedeflerle paralel bir çerçevede oluşturulan NATO'nun Denizcilik Stratejisi'nde deniz güvenliğinin sağlanmasında devlet dışı aktörlere karşı mücadele öne çıkarılmıştır. Ancak, özellikle Ukrayna Krizi sonrasında Rusya ile NATO arasındaki ilişkilerin nitelik değiştirmesi ile 2014'ten itibaren NATO'nun deniz güvenliği stratejisinin sağlanmasında devlet kaynaklı tehditler de dikkate alınmaya başlamıştır. İttifak'ın güvenlik yaklaşımını etkileyen diğer bir gelişme ise 2019 Londra Zirvesi'nde Çin'in İttifak tarihinde ilk defa, ticaret savaşları bağlamında ABD ve Çin arasında rekabetin yaşandığı ekonomi, teknoloji ve siber savaş gibi konularda NATO içerisindeki siyasi tartışmalarda gündem haline gelmesidir.

Bu çalışmada öncelikle, NATO içerisinde deniz güvenliği kavramının gelişimi ele alınacak, daha sonra NATO'nun deniz güvenliğini sağlama amacı çerçevesinde özellikle Akdeniz'de gerçekleştirdiği operasyonlar detaylı olarak incelenecektir. Daha sonra NATO'nun söz konusu faaliyetlerinin İttifak'ın Deniz Stratejisi Belgesi'ne ve özellikle Ukrayna krizi sonrasında devlet kaynaklı tehditlerin artmasının NATO'nun resmi belgelerine ve doktrine söylemsel olarak nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Son olarak, NATO içerisinde üye ülkeler arasındaki tutum ve çıkar farklılıklarının daha görünür olduğu bir dönemde NATO'nun deniz güvenliği ile ilgili stratejisinde yapılabilecek güncellemeler ile ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu bağlamda NATO'nun yeni stratejik konseptinin oluşturulması çalışmalarında deniz güvenliği kavramının nasıl bir yer edinebileceğine dair tartışmalara da değinilecektir.

1. DENİZ GÜVENLİĞİ VE NATO

Deniz güvenliği kavramının tanımı açısından literatürde bir uzlaşma olmadığı ve kavramın birçok farklı hususu içine alan çeşitli tanımları olduğu ifade edilebilir. Bu tanımlar, tanım yapanların siyasi ya da ideolojik çıkarlarına veya hangi sektör için tanım yapıldığına göre de değişiklik göstermektedir (Klein, 2011: 130). Kanımca, Ken Booth (1997: 106)'un iddia ettiği gibi "güvenlik" in türetilen bir kavram olma

sayılmaktadır. Deniz güvenliği kavramının Uluslararası İlişkiler literatüründe kullanımıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz., (Germond, 2015; Buerger ve Edmunds 2017; Buerger, 2015).

özelliği, deniz güvenliği açısından da aynı şekilde geçerlidir. Deniz güvenliği Buerger (2015: 159)'ın ifade ettiği gibi “deniz alanlarındaki bir dizi tehdidin yokluğu” olarak tanımlanabilir. Bu anlamda bu tehditler genel olarak; devletler arasındaki deniz yetki alanları konusundaki uyuşmazlıklar, savaşlar, deniz haydutluğu, silahlı soygun, denizde terörizm, uyuşturucu, silah, insan ve mal kaçakçılığı, kitle imha silahlarının yayılması, yasadışı balıkçılık ve doğal afetler olarak sıralanabilir (Klein, 2011: 130). Bu tehditler içerisinde devletler arasında yaşanan deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlıklar, bir devletin egemenliği altında bulunan deniz yetki alanlarının diğer devletler tarafından ihlal edilmesi ve savaşlar geleneksel tehdit kapsamında değerlendirilmektedir. Diğer tehditler ise yukarıda bahsettiğimiz 1990'lı yıllarda uluslararası konjonktürdeki değişim paralelinde devlet dışı aktörlerden kaynaklanan, yani geleneksel olmayan yeni güvenlik tehditleri olarak kabul edilmektedirler. Bu bağlamda, deniz güvenliği, devlet dışı aktörler ile devletler arasında ya da doğrudan devletler arasındaki jeopolitik güç mücadelelerini analiz edilirken yararlanılan bir kavram olduğu gibi, liman güvenliğinin sağlanması, yasadışı balıkçılık gibi deniz çevresi ile ilgili suçlarla mücadele gibi farklı bağlamlardaki konuları da içeren bir ihtivaya sahip çok boyutlu bir çerçeve kavram niteliğindedir. Bu açıdan, deniz güvenliği çerçeve bir kavram olarak, genellikle ulusal güvenlik, ekonomik kalkınma ve insan güvenliği ile ilgili olarak deniz alanlarında gerçekleşen sorunlarla mücadeleyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Tüm bu bağlamlarda değerlendirildiğinde kavram, deniz alanları vasıtasıyla devlet ya da devlet dışı aktörlerden kaynaklı tüm tehditlerle mücadeleyi içeren kapsayıcı bir niteliğe sahiptir.

NATO, 2011'de kabul edilen Denizcilik Stratejisi'nde deniz güvenliğinin sağlamanın İttifakın temel hedeflerinden biri olduğunu ilan etmiştir. NATO'nun 30 üyesinin 25'i kıyı devletidir ve bu devletler deniz ticareti konusunda küresel öneme sahip yaklaşık yirmi limanın işletmesini yapmakta, büyük boyutlu küresel denizcilik şirketlerinin % 25'ini idare etmektedirler. Dünyanın en büyük on nakliye şirketinden dördü NATO ülkelerinde bulunmakta ve dünyadaki tonaj açısından en iyi yirmi nakliye ülkesinden sekizi, NATO üyesidir (Nordenman, 2015: 2). Deniz güvenliği kavramı nispeten yeni bir kavram olsa da, NATO'nun kurulduğu günden itibaren deniz alanlarındaki hakimiyete önem veren bir İttifak olduğu hem İttifak'ın isminden hem de İttifak'ı kuran Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan anlaşılabilir. İttifak'a kolektif savunma görevini veren ve İttifak'ın görev alanını tanımlayan 5. ve 6. maddelerde üye ülkelere yönelik herhangi bir saldırıda NATO'nun görev alanına net bir şekilde üye ülkelerin deniz alanları ve Yengeç Dönencesi'nin

kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan kuvvetleri ve gemileri de dahil edilmektedir.

Soğuk Savaş sırasında, İttifak üyelerinin deniz kuvvetleri, kolektif savunmanın bir unsuru olan caydırıcılık açısından önemli roller oynamışlardır. Soğuk Savaş sırasında, NATO, açık düşmanlıkların başlaması halinde Doğu Bloku ülkelerinin koordinasyonunu engellemeye yönelik deniz kuvvetlerinin kullanımını da içeren bir dizi strateji geliştirmiştir. 1980'li yıllarda NATO'nun deniz gücü kullanımı zirveye ulaştığı ifade edilebilir (Allport, 2018: 10). Bu durum NATO'nun resmî belgelerine de yansımıştır. 1981'de NATO Deniz Operasyonları Konsepti ve 1984'te yayınlanan NATO Deniz Stratejisi belgelerinde İttifak'ın Soğuk Savaş dönemindeki üye ülkelerin deniz alanlarına yönelik temel tehditleri Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı üyelerinden kaynaklı olarak kabul etmektedir. Bu tehditlere yönelik olarak caydırma ve müdahalede bulunma planlarının temel hedefleri ise Sovyet deniz kuvvetlerinin İttifak'ın Atlantik, Kuzey Denizi, Baltık Denizi ve Akdeniz'deki (Karadeniz ve Ege'de dahil olmak üzere) deniz alanlarına saldırılarını önlemek ve bu alanlarda gösterilecek müdahale ile Sovyetler Birliği'nin muhtemel savaşı daha geniş bir alana yaymasını engellemektir.²

Soğuk Savaş sonrasında ise NATO'nun deniz alanlarına yönelik politikalarında kavramsal ve operasyonel bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönemde NATO deniz alanlarında Soğuk Savaş sırasında uyguladığı devlet ve devletler grubu kaynaklı tehditleri caydırma kapsamında gerçekleştirdiği geleneksel askeri ve diplomatik görevlerinin yanında, insan ve enerji güvenliğini sağlamaya yönelik deniz düzeninin korumasını içeren faaliyetler de gerçekleştirmiştir.

1.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Deniz Operasyonları

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, NATO üyelerine tehdit olabilecek bir devlet saldırısı ihtimalinin azalması, NATO içerisinde yüksek yoğunluklu deniz operasyonlarına yönelik emirlerin kaldırılmasına ve doktrinsel olarak NATO deniz kuvvetlerinin deniz düzeninin muhafaza edilmesi gibi daha genel deniz güvenliği işlevlerine yönelmesine imkân sağlamıştır (Allport, 2018: 9). Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun ilgi ve sorumluluk sahası görece farklılaşmış ve genişlemiştir. Bu dönemde, NATO'nun BM AGİT, AB gibi örgütlerle ve İttifak üyesi olmayan ülkelerle ilişkileri artmış, barışı destekleme operasyonları ve kriz

² Bu amaçlar için Atlantik Daimi Deniz Kuvvetleri (SNFL), Kanal Daimi Deniz Kuvvetleri (SNFC) ve Akdeniz Çağrı Kuvveti (Naval on-Call Force Mediterranean- NAVOCFORMED) olmak üzere üç deniz gücü grubu kullanılmıştır. Bu deniz grupları Soğuk Savaş sonrası dönemde farklı isimler alarak yeniden yapılandırılmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Gade ve Hilde, 2016: 116-117).

yönetimi gibi 5. madde dışı görevler İttifak'ın faaliyet alanına dâhil olmuştur. Bu çerçevede, NATO, bazen BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde, bazen de İttifak'ın kendisine yüklediği kriz yönetimi gibi görevleri gerçekleştirmek amacıyla deniz kuvvetlerinin de kullanıldığı operasyonlar gerçekleştirmiştir.

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında Ocak 1991 yılında başlatılan Güney Muhafızı Operasyonu (Operation Southern Guard) Akdeniz'de NATO gemilerine yönelik herhangi bir saldırı girişimini önlemeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Temmuz 1992'de başlatılan Deniz Gözetleme Operasyonu (Operation Maritime Monitor) ve Eylül 1992'de başlatılan Deniz Muhafızı Operasyonu (Operation Maritime Guard) BM Güvenlik Konseyi'nin Yugoslavya'ya yönelik silah ambargosu ile ilgili 713 ve 717 sayılı kararlarının uygulanmasının denetlenmesi amacıyla gerçekleştirilen operasyonlardır. Deniz Muhafız Operasyonu, NATO'nun Batı Avrupa Birliği ile birlikte 15 Haziran 1993 - 18 Haziran 1996 tarihleri arasında Adriyatik Denizi'nde yürüttüğü Keskin Deniz Muhafızı (Operation Sharp Guard) ile birleştirilmiştir. NATO'nun 1999 Kosova müdahalesinde de NATO deniz kuvvetleri hem Müttefik Güç Operasyonu (Operation Allied Force) hem de Müttefik Hasat Operasyon'larında (Operation Allied Harvest) büyük ölçüde zorlayıcı diplomasi aracı olarak kısmen de müdahalenin bir parçası olarak kullanılmışlardır (Gade and Hilde, 2016: 117-118; Nordenman, 2015: 3).

11 Eylül 2001 saldırıları, NATO'nun konvansiyonel ve devlet kaynaklı tehditlere dayanan deniz güvenliği algısını, terörizm gibi asimetrik tehditlere, yönlendirmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında NATO tarihinde ilk defa Kuzey Atlantik Antlaşması'nın kolektif savunmayı düzenleyen 5. maddesi çerçevesinde faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Bu faaliyetlerden birisi de Akdeniz'de NATO gemilerine karşı gerçekleşebilecek eylemleri engellemek ve bu olası eylemlere karşı savunma sağlamak amacıyla 26 Ekim 2001 tarihi itibarıyla başlatılan Aktif Gayret Operasyonu (Operation Active Endeavour)'dur. Gözetleme ve müdahale amaçlı olan operasyonun görev alanı, başlangıçta NATO kuvvetlerinin esnek olarak konumlandırılmasına ve gerektiğinde takviye edilmelerine imkan sağlayacak bir şekilde Doğu Akdeniz'i kapsarken Mart 2004'ten itibaren Cebelitarık Boğazı'ndan başlayarak tüm Akdeniz'e yayılmıştır (NATO, 2016c). Bu operasyonun NATO içerisinde Soğuk Savaş sonrasında özellikle üye olmayan ülkelerle işbirliğini ifade etmek için kullanılan "birlikte çalışabilirliği" sağlamak açısından da İttifak'a katkıları olmuştur. Operasyon, NATO üyesi olmayan ortak ülkeler ve özellikle İttifak'ın ortaklık programı olan Akdeniz Diyalogu ülkeleri (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus) ile birlikte çalışabilirliğini

sağlamıştır. Operasyon Ekim 2016'da sona ermiş, yerine 9 Kasım 2016'da deniz güvenliğini sağlamaya yönelik olan ve günümüzde de devam eden Deniz Muhafızı Operasyonu (Operation Sea Guardian) başlatılmıştır. Operasyonun deniz durumsal farkındalığının artırılması, denizde terörlle mücadele ve kapasite geliştirmeye destek sağlamak üzere üç temel görevi vardır. Bu operasyon da diğeri gibi NATO ülkelerine NATO üyesi olmayan ülkeler ile birlikte çalışmasına imkân sağlamaktadır. İttifak'ın resmi söyleminde bu operasyonun gerekliliği ve temelleri açıklanırken Batı Avrupa'nın petrol ve gaz tüketiminin yaklaşık yüzde 65'inin Akdeniz'den geçtiği ve Akdeniz'in küresel ekonomi açısından önemi vurgulanmaktadır (NATO, 2020). Bu çerçevede NATO'nun deniz güvenliği ile enerji güvenliği arasında doğrusal bir ilişki kurduğu ifade edilebilir.

NATO deniz haydutluğu ile mücadele kapsamında BM ve AB gibi örgütlerle de iş birliği yaparak Aden Körfezi ve Hint Okyanusu'nda deniz güvenliği operasyonları düzenlemiştir. Bu operasyonlardan ilki, 24 Ekim 2008'de, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1814, 1816 ve 1838 sayılı kararları çerçevesinde başlatılan Müttefik Destek Operasyonu (Operation Allied Provider)'dur. BM Dünya Gıda Programı tarafından Somali'deki mültecilere yapılan yardımların korunması için başlatılan bu görevi 13 Aralık 2008 yılında AB, Atalanta Operasyonu olarak devralmıştır. Operasyon kapsamında NATO donanma kuvvetleri, bölgede deniz haydutlarını engellemeye yönelik devriye gezme ve Dünya Gıda Programı gemilerini deniz haydutlarının saldırılarına karşı koruma faaliyetleri de sürdürmüştür (2016a). NATO ayrıca Mart 2009 deniz haydutluğu ile mücadele kapsamında Müttefik Koruyucu Operasyonu (Operation Allied Protector) ve yerine Ağustos 2009'dan Aralık 2016'ya kadar devam eden Okyanus Kalkanı Operasyonu'nu (Operation Ocean Shield) başlatmıştır. Okyanus Kalkanı Operasyonu kapsamında, bölgede bulunan NATO donanma kuvvetleri, belirlenen geçiş koridorunda devriye görevinin yanı sıra, bölge devletlerinin deniz haydutluğu ile mücadele faaliyet kapasitelerini geliştirmeye de yardım etmişlerdir. NATO deniz kuvvetleri bu operasyon ile sadece bölge ülkeleri ile değil, Rusya, Hindistan ve Çin'den ve diğer bazı deniz kuvvetlerinden gelen deniz gemileriyle iş birliği yapmıştır. Operasyon böylece NATO deniz kuvvetleri ve Asya deniz kuvvetleri arasında önemli bir temas noktası olarak hizmet vermiştir. Bu durumun, korsan saldırılarında azalma ve operasyon maliyetiyle ilgili sorular karşısında, ilerleyen yıllarda, operasyonun sürmesine yardımcı olduğu ifade edilebilir (Gade ve Hilde, 2016: 120). Bu durum ayrıca NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında kendisine amaç olarak belirlediği iş birliğine dayalı güvenlik anlayışının da bir yansımasıdır.

NATO'nun Arap Baharı sonrasında deniz ve insan güvenliğini sağlamaya yönelik operasyonları da olmuştur. Fransa önderliğindeki koalisyon güçleri tarafından 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde 19 Mart 2011'de Libya'ya yönelik olarak başlatılan müdahale, 31 Mart 2011 tarihinden itibaren NATO komutasında Birleştirilmiş Koruyucu Operasyon (Operation Unified Protector) adıyla yürütülmüştür. 31 Ekim 2011 tarihinde operasyon sona erdirilmiştir. İnsani gerekçelerle yapılan müdahale ile NATO askerî yeteneklerini ve operasyonel imkânlarını muhalifleri destekleyecek şekilde kullanmıştır. Operasyonun başlamasıyla birlikte, NATO deniz unsurları Libya'ya yönelik askeri malzeme girişini kesmeye ve insan giriş çıkışını kontrol etmeye başlamıştır.

Arap Baharının en somut sonuçlarından birisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki en büyük mülteci krizinin yaşanmasıdır. Suç örgütlerince organize edilen yasa dışı göçün artışı Avrupa ülkelerinin güvenliği açısından ciddi bir sorun olarak kabul edilmiş ve söz konusu göçler sırasında hayatını kaybedenlerin sayısının artması konuya olan uluslararası kamuoyu ilgisini artırmıştır. Bu ilgiyi, eyleme dönüştüren aktörlerden biri de NATO'dur (Bağbaşıoğlu, 2017: 517). Coğrafi konum itibarıyla göçten en çok etkilenen NATO üyeleri olan Ege'nin iki kıyıdaş devleti Türkiye ve Yunanistan ile kendi kamuoyuna mülteci sayısını azaltma konusunda taahhütlerde bulunan Almanya'nın isteği ile 11 Şubat 2016'da gerçekleştirilen NATO Savunma Bakanları Toplantısı'nda, NATO Daimi Deniz Görev Grubu II adlı ile yedi savaş gemisinden (1 Alman, 1 Amerikan, 1 İngiliz, 3 Yunan, 1 Türk) oluşan bir deniz gücü oluşturulmasına karar verilmiştir. Ege Denizi'nde keşif, gözetleme ve yasa dışı geçişleri izleme görevi yapan bu deniz gücü, AB'nin sınır kontrol birimi Frontex ile Türkiye ve Yunanistan'ın mültecilerin deniz yolu ile intikalini önlemeye yönelik faaliyetlerini desteklemektedir (NATO, 2016b).

NATO'nun 2010 yılında yayımlanan son stratejik konseptinde denizlerde gerçekleşen insan kaçakçılığı İttifak'a yönelik bir tehdit olarak belirlenmiş; bu tutum 2011'de kabul edilen ve aşağıda ayrıntıları verilen İttifak Deniz Stratejisi adlı belgede devam etmiştir. Bu tutumun eyleme dönüşüm örneklerinden birisi de NATO'nun Ege'deki operasyonudur. İnsan güvenliğini sağlama söylemi çerçevesinde temellendirilen bu operasyon, insan kaybı riskinin görece olarak az olduğu ve görece olarak düşük maliyetli bir operasyondur. Ege Denizi vasıtasıyla Yunanistan'a geçen kişi ve kayıp sayısını azaltmış olmasına rağmen operasyonun devam etmesi açısından bazı kurumsal zorluklara sahip olduğu da ifade

edilmelidir.³ Ege Denizi'nin coğrafi açıdan kuşatılmış olduğu gerçeğinden hareketle, NATO'nun Ege'deki varlığı, Karadeniz ve Akdeniz'deki deniz gücü dengesinde görülen ciddi değişikliklere yönelik dolaylı bir çözüm olarak değerlendirilebilir (Güvenç ve Egeli, 2016: 105). Kısacası, insan güvenliğini sağlama söylemi çerçevesinde oluşturulan misyon NATO'nun ilgili deniz alanlarında varlığına meşruiyet kazandırdığı gibi bu alanlarda devlet kaynaklı tehditlerle mücadele imkânı da sunmaktadır.

1.2. Pratikten Teoriye: 2011 İttifak Deniz Stratejisi Belgesi

Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu sistemin rekabet ortamında güvenlik, ittifak tutumu içinde gözetilen ortak bir eyleme dönüşerek uluslararası güvenlik halinde ifade edilmeye başlanmış ve uluslararası politikanın temel unsuru haline dönüşmüştür (Birdişi, 2020: 255-256). Ancak Soğuk Savaş sonrasında NATO üyelerinin ulusal güvenlik algı ve uygulamalarının söz konusu ortak bir “uluslararası güvenlik” algısına dönüşmesi kolay olmamaktadır. Bölgesel bir kolektif savunma örgütü olarak kurulan NATO, Soğuk Savaş sonrasında küresel bir güvenlik örgütü olarak ilgi, yetenek ve faaliyetlerinde bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu doğrultuda, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni güvenlik ortamında İttifak'ın varlığını kalıcı kılabilmek, dönüşüm sürecini dinamik tutabilmek ve üyeler arasındaki dayanışmayı artırmak amacıyla örgüt içerisinde birçok politika, kavram ve proje üretilmiştir. “Genişleme politikası”, “ortaklık politikası”, “füze savunma politikası”, “kapsamlı yaklaşım”, “mükemmeliyet merkezleri”, “çoklu gelecekler projesi”, “küresel ortaklar” ve “akıllı savunma” bu çerçevede sayılabilirler (Bağbaşıoğlu, 2016: 210-211). Bu teşebbüsler esasında kuruluşa temel teşkil eden Sovyet tehdidin yokluğunda, yeni tehdit ve risklere yönelik olarak ve İttifak'ı dinamik tutabilmek için tasarlanmışlardır. NATO'nun söz konusu kavram ve politikaları, Bosna, Kosova, Afganistan ve Libya'da gerçekleştirdiği barışı destekleme operasyonları ile Somali'de deniz korsanlığı ile mücadele ve Irak'ta eğitim misyonu gibi İttifak'ın nüfuz alanını genişleten görevlerle de desteklenmiştir.

³ NATO ve AB ortaklığının bir ürünü olan bu operasyonda, Türkiye'nin AB üyesi olmaması, Frontex'de Türkiye'nin yetkisinin olmaması, Ege Denizi'nde Türk ve Yunanistan arasındaki ciddi sorunlar, görevin önündeki bu engeller olarak gösterilebilir. Bu kurumsal zorluklara ek olarak, bu görevin herhangi bir süreyle kısıtlanmamış olması ve Türkiye'nin kendi egemenlik alanında organize suç örgütleriyle yeterince mücadele etmediği izlenimi vermesi de Türkiye açısından rahatsızlık oluşturan nedenler arasında sıralanabilir. Bu operasyon ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Bağbaşıoğlu, 2017).

NATO'nun faaliyetlerindeki bu dönüşüm ve İttifak'ın barışı destekleme operasyonları gibi pratik uygulamalarının yanı sıra, bu uygulamalara İttifak içerisinde meşruiyet kazandıran 1991, 1999 ve 2010 yıllarında yayımlanan İttifak'ın stratejik konseptleri yoluyla izleyebilmek de mümkündür. NATO'nun stratejik konseptleri mevcut uluslararası güvenlik ortamını ve NATO'ya yönelik tehditleri tanımlayan ve söz konusu tehditlere yönelik mücadele yöntemlerini belirleyen ve İttifak'ın amaç ve görevlerini güncelleyen resmi metinlerdir. NATO'yu doğuran ve destekleyen faktörlerin Soğuk Savaş sonrası dönemde ilgi ve inandırıcılığının azalması, İttifak'ın meşruiyetinin yeniden temellendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede NATO yayımladığı stratejik konseptlerde kendisine, Kuzey Atlantik Antlaşması'nda belirtilen görev alanı dışında, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik anlayışının sağlanması gibi yeni görevler belirlemiştir. Aynı zamanda bu dönem, yeni üyeler kabul etmek suretiyle genişlemeyi, farklı coğrafi bölgelerde ortaklık programları kurulmasını bu doğrultuda askerî modernizasyon ve kuvvet yapısının yeniden düzenlenmesini İttifak'ın temel güvenlik politikaları haline getirmiştir. NATO'nun dönüşümü ile ilgili faaliyetlere, genellikle pratikte uygulandıktan ya da uygulanmaya başladıktan sonra, stratejik konseptler ya da İttifak'ın diğer resmî belgeleri aracılığıyla kavramsal bir çerçeve çizilmiştir. NATO'nun deniz güvenliği ile ilgili 18 Mart 2011'de yayınladığı İttifak Deniz Stratejisi'nde konuya yaklaşımı da bu durumun bir istisnası değildir.

NATO'nun deniz alanlarının güvenliği ve savunması ile ilgili olarak yayınlanan İttifak Deniz Stratejisi (NATO, 2011), NATO'nun özellikle 2001 yılından sonra yukarıda ayrıntıları verilen devlet dışı aktörlerden kaynaklı terörizm ve deniz haydutluğu gibi asimetrik tehditlerle mücadele çerçevesinde gerçekleştirdiği harekâtlarına NATO içerisinde hukuki ve meşru bir zemin oluşturma gayreti olarak değerlendirilebilir. Belge, bu çerçevede pratik uygulamaların teorik ve kavramsal zemini oluşturmaktadır ve 2010 yılında Lizbon Zirvesi'nde ilan edilen İttifak'ın Soğuk Savaş sonrasında ilan ettiği üçüncü Stratejik Konsepti'ndeki hedefler ve söylem ile tutarlı ve uyumlu bir şekilde kaleme alınmıştır. Stratejik Konsept'te nükleer ve diğer kitle imha silahlarının yayılmasının, NATO'nun sınırları dışında oluşan istikrarsızlık ve çatışma ortamının, terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığının, insan ticareti gibi yasadışı uluslararası faaliyetler ile siber saldırıların daha organize hale gelmesinin İttifak'ın güvenliğine yönelik başlıca tehditleri oluşturdukları belirtilmiştir (NATO, 2010). Stratejik Konsept'te İttifak'ın sorumluluğunda olan üç temel göreve işaret edilmiştir. Bu görevler, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesini özetleyen "ortak savunma", 1991 ve 1999 yıllarında

yayımlanan stratejik konseptlerde vurgulanan “kriz yönetimi” ile NATO'nun ortaklık politikalarında anlamını bulan ve Stratejik Konsept ile İttifak'ın resmi görevi haline gelen “iş birliğine dayalı güvenlik” anlayışıdır.

2011 Deniz Strateji belgesi mevcut deniz alanları ile ilgili sorunları Stratejik Konsept'teki tehditler ile paralel bir şekilde tanımladıktan sonra, NATO'nun deniz kuvvetlerinin dört konuda roller üstlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu konular, kolektif savunma, kriz yönetimi, iş birliğine dayalı güvenlik anlayışı ve deniz güvenliğidir. Belgede, deniz güvenliği dışındaki üç rolün, Stratejik Konsept'te NATO'nun temel görevleri olarak kabul edildiği hatırlandığında Deniz Stratejisi Belgesi'nin İttifak'a deniz güvenliğinin sağlanması için yeni bir görev ve amaç olarak eklediği ifade edilebilir. Bu görevler aynı zamanda İttifak'ın hedeflerinin değişen tehditlere ve güvenlik ortamına göre değişimini de göstermektedir.

Belgede, İttifak'ın deniz güvenliğine yönelik tehditler olarak kitle imha silahlarının yayılması ve konuşlandırılması, deniz haydutluğu gibi uluslararası nitelikli suçlar ve terörist faaliyetler gösterilmektedir. Belgede, Soğuk Savaş sırasında karşılaşılan devlet kaynaklı daha geleneksel güvenlik sorunlarından söz edilmemektedir. Belgede, kriz yönetimi açısından kriz müdahale operasyonlarının daha ziyade karada gerçekleşmesine rağmen deniz kuvvetlerinin silah ambargosu ve müdahale operasyonlarında kolaylaştırıcı rol oynayabileceği ve deniz kuvvetlerinin kara kuvvetleri için lojistik ve açık deniz temelini yanı sıra gözetim ve keşif desteği de sağlayabileceği ifade edilmiştir. Belgede deniz kuvvetlerinin insani yardım ve afet yardımı sağlamadaki rolünü vurgulamaktadır. NATO deniz kuvvetlerinin yukarıda ayrıntıları verilen operasyonlarda bu görevleri yerine getirdiği ve bu çerçevede bu belge ile pratik uygulamaların kavramsal ve doktrinsel bir nitelik kazandığı açıktır.

Belgede, iş birliğine dayalı güvenliği sağlama çerçevesinde, İttifak'ın denizcilik faaliyetlerinin NATO'nun NATO üyesi olmayan ortaklarıyla kurduğu ilişkiler ve bu ülkelerle birlikte çalışabilirliğe önemli bir katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Ayrıca, denizcilik alanında BM ve AB gibi uluslararası kuruluşlarla ve hem hükümet hem de hükümet dışı aktörlerle etkileşimin ortak hedeflere ulaşılmasına yardımcı olacağı vurgulanmaktadır.

Belge, deniz güvenliğini sağlama çerçevesinde NATO deniz kuvvetlerinin Kuzey Atlantik Antlaşması Bölgesi'ndeki kolluk kuvvetlerini desteklemek için gözetim ve devriye operasyonları yürütebileceklerini, bu alanın ötesinde ise farklı deniz güvenliği görevleri icra edebilecekleri belirtilmiştir. Belgede, deniz kuvvetlerinin kritik enerji altyapısının ve deniz iletişim hatlarının korunması da

dahil olmak üzere enerji güvenliğine katkıda bulunmadaki rolü de vurgulanmıştır. Belgede deniz güvenliği, NATO üyesi olmayan ülkeler ile iş birliğinin geliştirilmesi, insan güvenliğinin ve enerji güvenliğinin sağlanması gibi birçok farklı konu ile ilintili kılınmıştır. Bu hususlar NATO'nun Deniz Stratejisi'nin geniş kapsamlı olduğunu ve NATO'nun deniz güvenliği kavramını birçok konuyu kapsayan çerçeve bir kavram olarak kabul ettiğini de göstermektedir. 2014 Ukrayna Krizi sonrasında İttifak kendisine yönelik tehdit odağını devlet kaynaklı geleneksel tehditlere kaydırmıştır. Ukrayna krizi ve Rusya'nın deniz gücünün yeniden inşası konusundaki çabaları, NATO içerisinde deniz güvenliği ve NATO deniz kuvvetlerinin rolünü yeniden değerlendirmesine de neden olmuştur (Nordenman, 2015: 4). Devletlerarası rekabetin artmasıyla şekillenen bu tutum, literatürde İttifakın yeni bir deniz stratejisine ihtiyacı olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

2. 2014 SONRASI DEĞİŞEN GÜVENLİK ORTAMINDA NATO'NUN DENİZ GÜVENLİĞİ

2010 Lizbon Zirvesi sonrasında güvenlik algılamalarını değiştiren ve İttifak'ın güvenlik ve savunma politikalarını yeniden değerlendirilmesini -hatta belki de yeni bir stratejik konsepti- gerekli kılan gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin başında ise, devlet dışı aktörler üzerinden yapılan vekalet savaşları ve mülteci krizi gibi askeri ve siyasi nitelikli birçok sorunu beraberinde getiren Arap Baharı gelmektedir. Arap Baharı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, üye ülkeler arasındaki güvenlik algılamalarındaki farklılıkları göz önüne sermesi açısından da önemlidir.⁴

Ukrayna krizi ve akabinde Rusya'nın Kırım'ı işgalinin, İttifak'ın resmi söylemi ve pratik uygulamaları üzerinde, aşağıda detaylandırıldığı gibi, daha somut sonuçları olmuştur. Bu gelişmeler İttifak'ın varlık sebebi olan kolektif savunma görevinin ve caydırıcılığın İttifak içerisinde daha çok dile getirildiği bir süreci başlatmıştır. Ukrayna krizi, NATO'nun güçlü bir ittifak olarak devamı açısından hayati önem taşıyan caydırıcılık fonksiyonunun, Rusya ile olan ilişkiler bağlamında test edildiği bir sorun olarak ele alınmıştır.

⁴ Arap Baharı'nın NATO'nun resmi söylemine yansımaları en çok DEAŞ ile mücadele bağlamında gerçekleşmiştir. 25 Mayıs 2017'de Brüksel'de gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde DEAŞ'la mücadele için oluşturulan uluslararası koalisyona İttifak'ın kurumsal kimliği ile resmi olarak katılması kararı alınmıştır. Karar, NATO'nun terörizmle mücadeleye sağlayacağı katkıların teknik ve askeri boyutuna yönelik olarak alınmasına rağmen, ABD'nin bölgede müttefiki Türkiye ile değil de Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ettiği PKK/PYD gibi unsurlarla Rakka'da ortak askeri operasyon düzenlemesi ve politika belirlemesi, İttifak üyeleri arasındaki tehdit algılamaları arasındaki farklılığı gösteren temel örneklerden biridir.

İttifak'ın güvenlik yaklaşımını etkileyen diğer bir gelişme ise Çin'in İttifak tarihinde ilk defa, ticaret savaşları bağlamında ve ekonomi, teknoloji ve siber savaş gibi konularda NATO içerisindeki siyasi tartışmalarda gündem haline gelmesidir. 2019 Londra Zirvesi Deklarasyonu'nda, NATO liderleri Çin'in artan nüfuzunun ve uluslararası politikalarının sonuçlarını görmezden gelemeyeceklerini kabul etmişlerdir (NATO, 2019b).

NATO'nun söz konusu gelişmelere resmi cevapları devlet ve hükümet başkanları zirveleri üzerinden takip edebilir. 4-5 Eylül 2014'te gerçekleştirilen Galler Zirvesi'nde Ukrayna Krizi çerçevesinde Rusya ile olan ilişkilerin geleceği ile İttifak'ın doğu sınırının güvenliği ele alınan temel meselelerdir. Bu kapsamda özellikle Hazırlık Eylem Planı önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Doğü Avrupa ülkelerinde ilave tedbirler öngörülmesi, NATO Mukabele Kuvveti'nin parçası olarak Çok Yüksek Hazırlık Seviyesinde Kuvvet oluşturulması, Polonya'daki Yüksek Hazırlıklı Kolordusu'nun yeteneklerinin artırılması, NATO kuvvetlerinin bir kısmının hazırlık düzeylerinin yükseltilmesi bu bağlamda değerlendirilmesi gereken adımlar olarak kabul edilebilirler. Ancak bu tür tedbirlerin reel olarak hayata geçirilmesi Zirve Bildirisi'ne eklenmesi kadar kolay olmamaktadır. Tüm bu tedbirler esasında büyük ölçüde geç kalmış birer kriz yönetiminin göstergesi olarak yorumlanabilirler. Genel olarak değerlendirildiğinde ise NATO zirvelerinde alınan bazı kararların uygulanmasının geciktiği ve projelerin aksadığı gözlemlenmektedir. Bunun en açık örneği 2006 yılında Riga Zirvesi öncesinde gerçekleştirilen Savunma Bakanları Toplantısı'nda tartışılan üye ülkelerin savunma harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılları'nın (GSYH) en azından %2'sini oluşturması şartının, Mayıs 2020 itibariyle, 30 NATO üyesinden dokuzu (ABD, Bulgaristan, Estonya, İngiltere, Polonya, Romanya, Letonya, Litvanya ve Yunanistan) tarafından hayata geçirilebilmesidir (NATO, 2019a: 3). Bu noktada, Galler Zirvesi'nde 2024'e kadar söz konusu “%2 şartı”nın yanı sıra NATO üyesi devletlerin savunma bütçelerinin %20'sinden fazlasını araştırma-geliştirmeyi de içerecek önemli teçhizat harcamasında kullanacaklarının bir tahahüt olarak Zirve Bildirgesi'ne eklendiğini de belirtmek gerekmektedir. Bu kararların uluslararası güvenlik konjonktürünün değiştirdiği bir dönemde, Ukrayna'daki kriz çerçevesinde Rusya ile olan ilişkilerin geleceği ile İttifak'ın doğu sınırının temel odak noktası olduğu Galler Zirvesi'nde alınması da tesadüf değildir. NATO liderlerinin bu hedefleri NATO'nun caydırıcılığının bir kanıtı olarak değerlendirdikleri ifade edilebilir.

NATO verilerine göre GSYH'nin %2'lik kısmının savunma harcamalarına ayrılmasına yönelik taahhüde 2020 itibariyle 9 ülke uymaktadır. Ancak bu taahhüdün resmileştiği 2014 yılında bu taahhüde uyan sadece 3 devlet (ABD, İngiltere, Yunanistan) olduğu da bu noktada hatırlanmalıdır. Savunma harcamalarının %20'sinin ekipman alımlarına harcanması taahhüdüne uyan ülkelerin sayısı 2013'te 4 iken 2020'de 16'dır. Üye ülkelerin bu taahhüdlere uyma konusunda bir gayret içerisinde oldukları söylenebilir. Yük paylaşımı NATO içerisinde, NATO'nun faaliyetleri kapsamında ortaya çıkan maliyetlerin karşılanması hususunda üye ülkelerin adil bir oranda katkı sağlamasını içeren bir kavramdır. Yük paylaşımı tartışmalarının üzerinden yapıldığı en dikkate değer kriter ise üye devletlerin savunma harcamalarının GSYH'nin belirli bir oranın altında olmaması kriteridir. Ancak bu noktada yük paylaşımının sağlanabilmesi açısından %2 ve %20 hedeflerini tamamiyle anlamsız bir stratejik tartışma olarak gören bir yaklaşımdan da bahsetmek gerekmektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre bu hedefler NATO'nun gerçek ihtiyaçlarına hitap etmediği gibi NATO caydırıcılığını da sağlayamazlar (Cordesman, 2019: 2). Çoğu analist, bu hedeflerin savunma yetenekleri açısından herhangi bir kritik eşiği temsil etmediği konusunda hemfikir olsa da (Page, 2015: 5), bu hedefler kanımca, İttifak'ı bir arada tutmak için sembolik olarak önemli siyasi araçlar olarak kabul edilmektedirler. Bu bağlamda yük paylaşımı tartışmalarında bir çözüme ulaşmak için, Avrupa ve ABD arasında son yıllarda iyice ayrışan güvenlik anlayışı ve tehdit algısının birbirine yaklaştırılması çabaları da dikkate alınmalıdır.

NATO'nun 8-9 Temmuz 2016 tarihlerinde Varşova'da gerçekleştirdiği Zirve'nin gündemini İttifak'ın caydırıcılık misyonu ekseninde, Ukrayna krizi, Suriye'deki savaş, küresel terörizm, Rusya'nın Doğu Avrupa ve Karadeniz'de etkinliğini artırması, gibi konular ve tartışmalar oluşturmuştur. Zirve kararları çerçevesinde 2017'de, Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da NATO'nun askeri varlığı artırılarak çok uluslu taburlar konuşlandırılmıştır. Varşova Zirvesi'nde alınan kararlar İttifak'ın Rusya'ya karşı caydırıcılığa önem verdiğini ve terörle mücadelede etkin rol oynamaya çalıştığını göstermektedir.

11-12 Temmuz 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nde NATO liderleri, İttifak'ın deniz güvenliğini sağlamaya yönelik görevleriyle de bağlantılı olarak İttifak'ın komuta yapısında bir güncelleme yapmışlardır. Virginia, Norfolk'taki Müşterek Kuvvet Komutanlığı (Joint Forces Command), Avrupa ve Kuzey Amerika arasındaki deniz iletişim hatlarının açık ve güvenli kalmasını garanti altına almakla ve askeri kuvvetlerin Atlantik boyunca ve Avrupa içinde

hızla hareket etmesini sağlamakla görevlendirilmiştir. Zirvede, liderler, “Dört 30’lar” olarak bilinen NATO Hazırlık Girişimi (NATO Readiness Initiative), konusunda uzlaşmışlardır. Bu girişim, “kısa sürede savaşıma hazır olabilecek ve Avrupa çapında hızla konuşlandırılacak kuvvetler sağlamak için bir “hazırlık kültürü” oluşturmayı hedeflemektedir. Girişimin amacı NATO’nun 30 gün içinde kullanılmaya hazır olacak 30 mekanize tabur, 30 hava filosu ve 30 deniz muharebe gemisine sahip olmasını sağlamaktır. Girişim, 2019’da uygulanmaya başlamıştır.

3-4 Aralık 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen Londra Zirvesi’nde, “dayanışma, birlik ve uyum” ilkelerinin 70. yılında İttifak’ın temel taşları olduğu vurgulanmıştır. Zirve Bildirgesi’nin ilk maddesindeki bu ifadeler, Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macron’ın ABD ile NATO müttefikleri arasında stratejik karar alma süreçlerinde koordinasyon olmadığı ve bu açıdan NATO’nun beyin ölümünün gerçekleştiği yönündeki eleştirileri de hatırlandığında (Erlanger, 2019), İttifak içerisinde uyumu sağlama konusunda en azından söylemde birlikteliğin devam etmesi açısından önemlidir. Zirve Bildirgesi’nde ayrıca, uzayın kara, hava, deniz ve siber’in yanı sıra yeni harekât alanı olarak kabul edildiği, İttifak’ın havada ve denizde bağımsızlığını korumak için girişimlerini artırdığı, NATO’nun savunma ve caydırıcılık gücünü nükleer, konvansiyonel ve füze savunma kabiliyetleriyle güçlendirmeye devam ettiği vurgulanmıştır.

Transatlantik bölgesinde Çin deniz gücünün artan varlığı, bu varlığı daha da güçlendirmeyi öngören Çin’in askeri genişleme hedefleri, Rus donanması ile işbirliğini artırması; Çin’in halen ağırlıklı olarak bölgesel bir deniz gücü olmasına rağmen küresel ekonomik genişleme politikasının benzeri bir askeri maceracılığa kayma ihtimalini olası kılmaktadır (Blount ve Bergeron, 2019: 99-100). Ayrıca Çin’in Avrupa ülkelerinde sahip olduğu kilit denizcilik altyapısı ve Kuşak ve Yol Girişimi’ndeki stratejik kazanımları da NATO’nun önlem alması gereken konular olarak sayılabilirler (Johnson, 2018). Çin’in bu anılan uluslararası politikalarının ilk defa İttifak için zorlayıcı etkisinin Zirve Bildirgesi’nde vurgulanması, NATO’nun deniz gücünün, özellikle Pasifik Bölgesi’nde daha görünür olacağının da göstergesi olarak kabul edilebilir.

Zirve Bildirgesi’nde İttifak’ın siyasi boyutunu güçlendirmek için bir değerlendirme süreci başlatılacağı da ifade edilmiştir. Bu çerçevede Mart 2020’da on kişiden oluşan bir uzman grubu oluşturulmuştur. Nisan 2009’da Kehl ve Strasburg’ta gerçekleştirilen Zirve sonunda, halen yürürlükte olan Stratejik Konsept’in oluşturulabilmesi için on iki kişilik bir grup oluşturulmuştu (NATO Public Diplomacy Division, 2010). Bu bağlamda NATO’nun üye ülkeler

arasındaki diyalogu ve dayanışmayı artıracak nitelikte siyasi koordinasyonu sağlayacak yeni bir stratejik konsept çalışmalarına başladığı da ifade edilebilir.

Galler, Varşova, Brüksel ve Londra zirvelerinde alınan kararlar, literatürde Rusya'nın faaliyetlerine yanıt olarak güvenilir bir caydırıcılık ve kolektif savunmanın yeniden canlandırılması olarak kabul edilmektedir (Olsen, 2019: 4). Bu kararların alınmasında ABD'nin başat rolü ve sağladığı kaynaklar da unutulmamalıdır (Efjestad ve Tamnes, 2019: 17). 2014 yılından itibaren NATO, Baltık Denizi, Karadeniz ve Akdeniz'de deniz alanındaki varlığını farklı operasyonlar ile sürdürmektedir. Özellikle 2016'dan bu yana NATO deniz kuvvetlerinin bu deniz alanlarındaki varlıkları artırılmış ve NATO'nun savunma yeteneklerinin geliştirilmesi ve deniz kuvvetlerinin entegrasyonuna odaklanılmıştır (Blount ve Bergeron, 2019: 96). Bu çerçevede NATO bu denizler ile Kuzey Atlantik arasındaki stratejik bağlantıyı korumak için çeşitli önlemler almıştır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni güvenlik ortamında İttifak, üyeler arasındaki dayanışmayı artırmak amacıyla örgüt içerisinde birçok politika, kavram ve projenin üretildiği bir süreç içerisinde varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bu süreç ve söz konusu kavram ve politikalar, üye ülkeler arasında ortak tehdidinin, Sovyetler Birliği kadar görünür olmadığı Soğuk Savaş sonrası dönemde İttifak'ı dinamik ve üye ülkeleri de bir arada tutmayı hedeflemiştir. Genel olarak deniz ortamı da bu sürecin ve İttifak içerisindeki dayanışmanın somut olarak gösterildiği birçok operasyonun gerçekleştiği bir sahne olmuştur. 2011'de kabul edilen NATO'nun Deniz Stratejisi adlı belge bu süreci ve NATO'nun özellikle 2001 yılından sonra devlet dışı aktörlerden kaynaklı terörizm ve deniz haydutluğu gibi asimetrik tehditlerle mücadele çerçevesinde gerçekleştirdiği harekâtlarına NATO içerisinde hukuki ve meşru bir zemin oluşturmuştur.

2014 Ukrayna Krizi sonrasında İttifak kendisine yönelik tehdit odağını devlet kaynaklı geleneksel tehditlere kaydırmıştır. Devletlerarası rekabetin artmasıyla şekillenen bu tutum, literatürde İttifakın yeni bir deniz stratejisine ihtiyacı olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Hatta, İttifak'ın sadece devlet kaynaklı politik ve askeri sorunlarla değil, insan güvenliğini sağlama açısından da daha kapsamlı bir deniz stratejisine ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir (Kasapoğlu, 2019: 4). Ancak mevcut denizcilik stratejisi belgesinde deniz güvenliği, NATO üyesi olmayan ülkeler ile iş birliğinin geliştirilmesi, insan güvenliğinin ve enerji güvenliğinin sağlanması gibi birçok farklı konu ile ilintili kılınmıştır. Bu hususlar NATO'nun Deniz Stratejisi'nin geniş kapsamlı olduğunu ve NATO'nun deniz

güvenliği kavramını birçok konuyu kapsayan çerçeve bir kavram olarak kabul ettiğini de göstermektedir. Temel sorun, NATO'nun deniz strateji belgesinin güncellemesi ya da daha kapsamlı bir hale getirilmesinden ziyade var olan içeriğin ve buna uygun görevlerin İttifak içerisinde diyalog ve iş birliği içerisinde uygulanabilmesinin sağlanmasıdır.

İttifak'ın son Stratejik Konsepti'nin yayınlandığı 2010 Lizbon Zirvesi'nden itibaren güvenlik algılamalarını değiştiren ve İttifak'ın güvenlik ve savunma politikalarını yeniden değerlendirilmesini gerekli kılan gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra İttifak içerisinde üyeler arasındaki çıkar ve tehdit algılamalarındaki farklılıkların da etkisiyle, üye devletlerin güvenlik politikalarındaki koordinasyonsuzluk ile ilgili eleştiriler de hükümet ve devlet başkanları nezdinde rahatlıkla yapılabilir olmuştur. Bu çerçevede Aralık 2019 Londra Zirvesi sonrasında İttifak'ın siyasi boyutunu güçlendirmek için bir değerlendirme süreci başlatılmıştır. Bu süreç sonunda İttifak'ın kolektif savunma görevi ve caydırıcılık fonksiyonuna vurgu yapan yeni bir stratejik konseptin kabul edilebilme ihtimalinin yüksek olduğu ifade edebilir.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki varlığı değerlendirildiğinde, NATO'nun yeni kavram, konsept ya da söylem geliştirmekte zorlanmadığı ancak temel problemin, ortak çıkar ve tehdit algılamalarının arttığı bir uluslararası konjonktürde bu söylemlerin ve dayanışmanın pratik uygulamalara nasıl dönüőeđi hususunda yaşandığı söylenebilir. Bu noktada deniz güvenliği pratik sonuçları itibarıyla özellikle önemlidir. Zira deniz ortamı ve deniz güvenliğinin sağlanması bağlamında yapılacak faaliyetler söz konusu dayanışmanın pratik uygulamalara dönüőeđi başlıca alanlar olacaktır. Deniz güvenliğine yönelik tehditlerin devlet dışı aktörler ile devletler arasında ya da doğrudan devletler arasında sorunlara yol açması deniz güvenliğinin sağlanması ile ilgili mücadele ve müdahale alanını genişletmektedir. Deniz güvenliği kavramının çok boyutlu niteliği, İttifak'ın olası yeni stratejik anlayışında da askeri iş birliğinin sağlanmasından teknoloji transferine kadar varan geniş bir yelpazede, İttifak üyeleri ve NATO üyesi olmayan ortaklar arasında iş birliğinin sağlandığı bir konu ve hedef olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Allport, R. (2018). *Fire and Ice: A New Maritime Strategy for NATO's Northern Flank.*, London: Human Security Center.
- Bağbaşıoğlu, A. (2016). Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO, *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 209-227.
- Bağbaşıoğlu, A. (2017). İnsan Güvenliği ve NATO: NATO'nun Ege Misiyonu Örneği, Tolga Sakman (Ed.) *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları*, (511-525). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Birdişi, F. (2020). Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Postmodern Güvenlik Dönemi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Şubat UGK Özel Sayısı, 235-260.
- Blount K. ve Bergeron J.H. (2019). NATO's Maritime Domain, *Whitehall Papers*, 95:1, 91-103.
- Booth, K. (1997). Security and Self: Reflections of a Fallen Realist. Krause K. ve Williams M. C. (Ed.), *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, (83-120). London: UCL.
- Buerger, C. (2015). What is Maritime Security. *Marine Policy*, 53, 159-164.
- Buerger C. ve Edmunds T. (2017). Beyond Seablindness: A New Agenda for Maritime Security Studies". *International Affairs*, 93(6), 1293-1311.
- Cordesman, A. H. (2019). NATO's Pointless Burden Sharing Debates: The Need to Replace a Mathematically Ridiculous 2% of GDP Goal with Real Force Planning, *CSIS*, 21.02.2019, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, <https://www.csis.org/analysis/natos-pointless-burden-sharing-debates-need-replace-mathematically-ridiculous-2-gdp-goal>.
- Efjestad S. ve Tamnes R. (2019) NATO's Enduring Relevance. *Whitehall Papers*, 95(1), 8-25.
- Erlanger, S. (2019). Macron Says NATO Is Experiencing 'Brain Death' Because of Trump. *New York Times*, 07.11.2019, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, <https://www.nytimes.com/2019/11/07/world/europe/macron-nato-brain-death.html>

- Gade J. G. ve Hilde P. S. (2016). NATO and the Maritime Domain. Bekkevold J. I. ve Till G. (Ed.) *International Order at Sea: How it is Challenged, How it is Maintained*, (115-141). London: Palgrave Macmillian.
- Germond, B. (2015). The Geopolitical Dimension of Maritime Security. *Marine Policy*, 54, 137-142.
- Güvenç, S. ve Egeli S. (2016). Changing Naval Balances in the Eastern Mediterranean: Implications for Turkey. *Turkish Policy Quarterly*, 15(1), 93-105.
- ICS (International Chamber of Shipping). (2020). *Shipping and World Trade*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, <http://www.ics-shipping.org/shipping-facts/shipping-and-world-trade>.
- Johnson, K. (2018). Why is China Buying up Europe's Ports?, *Foreign Policy*, 2 February 2018, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, <https://foreignpolicy.com/2018/02/02/why-is-china-buying-up-europes-ports/>.
- Kasapoğlu, C. (2019). Why and How NATO Should Adapt to a New Mediterranean Security Environment. *SWP Comment*, 2019/C 15, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2019C15_kpu.pdf.
- Klein, N. (2011). *Maritime Security and The Law of The Sea*. Oxford&New York: Oxford University Press.
- Mack, J. (2011). *The Sea: A Cultural History*. London: Reaktion Books.
- NATO (2010). *Active Engagement Modern Defence: Strategic Concept*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm.
- NATO (2011). *Alliance Maritime Strategy*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75615.htm.
- NATO (2016a), *Counter-piracy Operations*. Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm.
- NATO (2016b), *NATO's Deployment in the Aegean Sea*. Erişim tarihi: 20 Nisan 2020, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_05/20160519_1605-factsheet-aegean-sea.pdf.

- NATO (2016c), *Operation Active Endeavour*. Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm.
- NATO (2019a), *Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2019)*. Erişim tarihi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_11/20191129_pr-2019-123-en.pdf.
- NATO (2019b). *London Declaration*. Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm.
- NATO (2020), *Operation Sea Guardian*. Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm.
- NATO Public Diplomacy Division, (2010). *NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement-Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, <http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>.
- Olsen J.A. (2019). Introduction: An Alliance for the 21st Century, *Whitehall Papers*, 95(1), 3-7.
- Nordenman, M. (2015). *The Naval Alliance Preparing NATO for a Maritime Century*. Washington: Atlantic Council.
- Page, R. (2015). Defence Expenditure–NATO 2% Target, House of Commons Library Briefing Paper, 21.10.2015, Erişim tarihi: 27 Nisan 2020, <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7340#fullreport>.
- Soula, M. (2015). Preface: Maritime Security in NATO. Chapsos I. ve Kitchen C. (Ed.) *Strengthening Maritime Security Through Cooperation*, (v-xi). Amsterdam: IOS Press.